

UiT

NOREGS
ARKTISKE
UNIVERSITET

Bruken av substantiv med fleire kjønn i norsk skriftspråk

Språkdagen 2016, 16.11.2016

Philipp Conzett

Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet

minutt	Eintal		Fleirtal	
	Ubunden form	Bunden form	Ubunden form	Bunden form
m.	ein minutt	minutten	minuttar	minuttane
n.	eit minutt	minuttet	minutt	minutta

(Kjelde: Nettutgåva av Nynorskordboka)

ig eit halvt *minutts*
ig eit halvt *minutts*
d eit halvt *minutts*
n eit halvt *minutts*
er et halvt *minutts*
ville kvart *minutts*
irer eit lite *minutts*
berre nitti *minutts*
tter nokre *minutts*
tter nokre *minutts*
tter nokre *minutts*

Disposisjon

1. Omgrepsavklåring
2. Bakgrunn og mål
3. Materiale og metode
4. Hovudfunn
5. Tilrådingar
6. Vidare framdrift og utsyn

1. Omgrepsavklåring: genus

- Genus = grammatisk kjønn:
«Genus er klasser av substantiver som viser seg i hvordan tilhørende ord ter seg.» (Enger & Kristoffersen 2000:68)
- Genuskongruens i nynorsk:

ein stol, bil, hage, ...

ei lampe, bok, veke, ...

eit bord, spørsmål, framlegg, ...

= hankjønn/maskulinum (m.)

= hokjønn/femininum (f.)

= inkjekjønn/nøytrum (n.)

1. Omgrepsavklåring: bøyingsklasse

- Bøyingsklasse:
«Etter denne definisjonen er det en skilnad mellom genus og **bøyingsklasse**, som vi kan definere som en klasse av ord som bøyes på noenlunde likt vis.» (Same staden)
- Genus vs. bøyingsklasse:

<i>ein streng</i>	m.	3 genus	<i>strenger</i>	-er	1 bøyingsklasse
<i>ei fil</i>	f.		<i>filer</i>		
<i>eit festskrift</i>	n.		<i>festskrifter</i>		

1. Omgrepsavklåring: genus vs. bøying

- Tett samanheng mellom genus og substantivbøying i norsk: Genus bestemmer som regel kva bøying eit substantiv har.
- Nynorsk etter 2012:

Bestemd form eintal

<i>bilen</i>	m.	-en
<i>fila</i>	f.	-a
<i>bordet</i>	n.	-et

Ubestemd form fleirtal

<i>fleire bilar</i>	m.	-ar
<i>fleire filer</i>	f.	-er
<i>fleire bord</i>	n.	-

Ubestemd form fleirtal

<i>fleire bilar</i>	m.	
<i>fleire elvar</i>	f.	-ar
<i>fleire møblar</i>	n.	
<i>fleire strenger</i>	m.	
<i>fleire filer</i>	f.	-er
<i>fleire skrifter</i>	n.	
<i>fleire kilo</i>	m.	
<i>fleire mus</i>	f.	-
<i>fleire bord</i>	n.	

2. Bakgrunn og mål

- Bakgrunn = oppdrag ifrå Språkrådet:
«[...] kartleggje genusvariasjon [kjønnsvariasjon] i bokmål og nynorsk, i første omgang variasjon innanfor dagens normer.» (Utllysning på [heimesida](#) til Språkrådet, 12.2.2016)
- Målet:
«[...] å skaffe til vegar oppdatert kunnskap på feltet, som skal gje betre grunnlag for normeringsarbeidet i Språkrådet.» (Same staden)
- Arbeidsomfang: 2 månadsverk
- Kva slags genusvariasjon finn vi i norsk skriftspråk i bruken av substantiv som er normerte med fleire enn eitt genus i ordbøkene?
- Fire typar fleirgenusord i norsk: *greip* f./m./n., *klasse* f./m., *syn* f./n. (nynorsk), *smil* m./n

3. Materiale og metode: avgrensing

- Avgrensing til m./n.-ord, t.d. *smil* (*ein smil*,
- Oversyn over m./n.-ord i Bokmålsordboka
Kjelde: [Norsk ordbank](#)
- Utgangsmateriale:
 - 422 usamansette m./n.-ord i bokmål
 - 444 usamansette m./n.-ord i nynorsk

promemoria, magma, nirvana, prokura, nebb, skubb, knubb, WC, wc, vad, grudd, forsagd, karbid, glid, vald, stand, kind, sekund, jod, melde, velde, trofe, trofé, lage, image, ganglie, spermie, lagje, enfant terrible, vagle, perpetuum mobile, faksimile, makrame, makramé, terylene, fjerne, nære, øre, bakkelse, milte, treff, puff, hag, columbi egg, stogg, mugg, mugg, grugg, bygg,
 111455,

minutt	Eintal		Fleirtal	
	Ubunden form	Bunden form	Ubunden form	Bunden form
m.	ein minutt	minutten	minuttar	minuttane
n.	eit minutt	minuttet	minutt	minutta

(Kjelde: Nettutgåva av Nynorskordboka)

(Kjelde: Nettutgåva av Bokmålsordboka)

3. Materiale og metode: kjelder

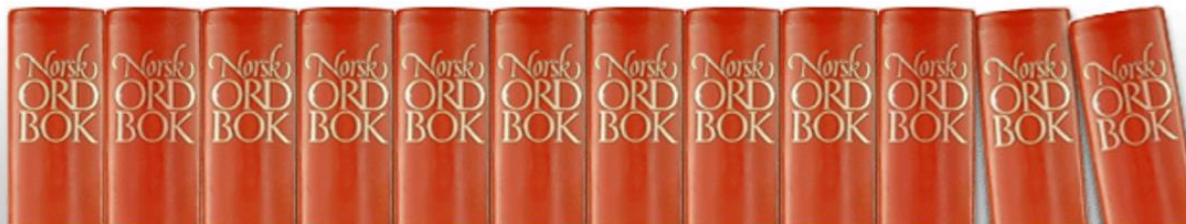
- Tekstkorpus = samling av tekstar lagd til rette for språkleg analyse
- Leksikografisk bokmålskorpus (LBK):
 - Utvikla ved Universitetet i Oslo
 - Om lag 100 millionar ord (førekomstar)
 - Ifrå perioden 1985 til i 2013
 - Balansert tekstutval:
 - Sakprosa – 45 %
 - Skjønnlitteratur – 25 %
 - Aviser og periodikum – 20 %
 - TV-teksting – 5 %
 - Upublisert materiale, småtrykk – 5 %

3. Materiale og metode: kjelder

- Norsk Ordboks Nynorskcorpus (NON):
 - Utvikla ved Universitetet i Oslo
 - Om lag 102 millionar ord (førekomstar)
 - Ifrå 1870-åra og fram til i dag
 - Fleire sjangrar representerte:
 - Skjønnlitteratur
 - Avistekstar og tidsskriftartiklar
 - Læreboktekstar
 - Religiøse tekstar
 - Tekstar ifrå offentleg målbruk

3. Materiale og metode: innsamling

Norsk
Ordbok
2014

Firda 2000

NPK 2005

NPK 2006

NPK 2006

NPK 2007

NPK 2010

SoA 2008

NPK 2008

NPK 2008

NPK 2007

45 Lazio - Milan 1,80 2,80 3,00 Canal+blå

med 46 . (NPK) *Alkolås*

dødsbrannar ned . (NPK) *Alkolås*

i vår . (NPK) *Alkolås*

fryktar Røkke . (©NPK) *Alkolås*

sjølve passet . (©NPK) *Alkolås*

er turen komen til Sogn . *Alkolås*

alkolås i alle nye bilar . *Alkolås*

80 år , seier han . *Alkolås*

stoppar promilledømde (NPK) : *Alkolås*

Søndag 19.11.2000 14:30 46 Haderslev -

i Gaia- bussar (NPK)

hos Vegvesenet (NPK) :

på svenske tog (NPK)

stoppar promilledømde (NPK) :

aukar ikkje smittefaren (NPK)

vil bli påbudt i alle nye

er kopla til tenninga av bilen

For å hindra at folk køyrer

er eit effektivt tiltak for å

Flod.EF 1968, 282

No Allk IX. 333

, med jarnavstivingar og med eit *skåtelås*

. perkusjonsgevær framladningsgevær med *slaglås*

(" luku ") til

, med ein hamar som slær

3. Materiale og metode: handsaming

- Sletta irrelevante postar. Leggja inn genus på relevante postar.
- Relevante postar er belegg der genus kjem eintydig til uttrykk, anten i

lås	Eintal		Fleirtal	
	Ubunden form	Bunden form	Ubunden form	Bunden form
kilo				
m.	ein kilo	kiloen	kilo	kilóa
n.	eit kilo	kiloet	kilo	kilóa

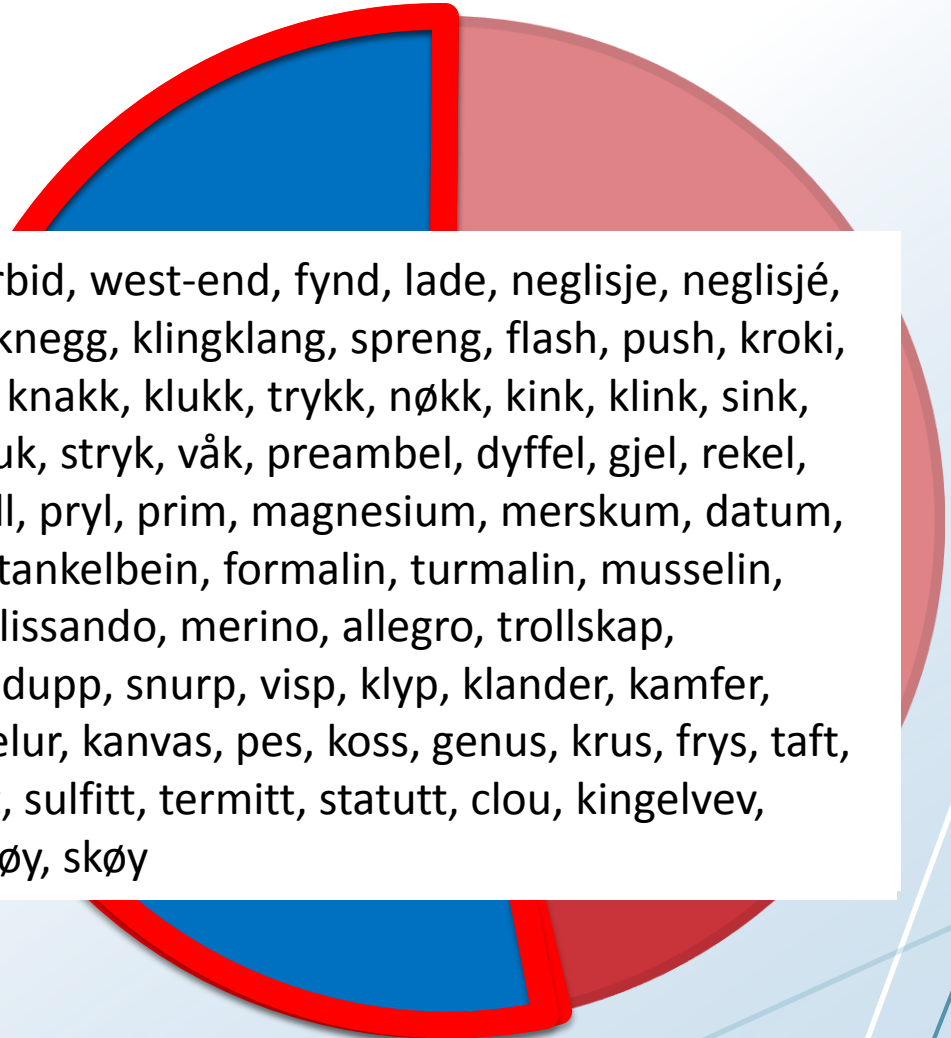
(Kjelde: Nettutgåva av Nynorskordboka)

- ... *ei* slaktevekt på 61 **kilo** ...
→ Sletta pga. manglande indikasjon på genus (både m. og n. er utan ending i ubestemd form fleirtal)

4. Hovudfunn: Første oversyn

- Tal på postar:
 - Bokmålsmaterialet: 53 003
 - Nynorsk materialet: 71 079
- Tre hovudgrupper:
 - Gruppe 1: Substantiv som anten er heilt utan belegg, utan eintydige genusbelegg, eller som har færre enn 10 eintydige genusbelegg
 - Gruppe 2: Substantiv med 10 eller fleire genusbelegg og som (nesten) alltid er nytta med berre det eine genuset, eller der det eine genuset dominerer, dvs. utgjer 75 % eller meir av genusbelegga.
 - Gruppe 3: Substantiv med 10 eller fleire genusbelegg og som har ei jamnare genusfordeling, dvs. at genusbelegga utgjer mindre enn 75 % for begge genusa.

4. Hovudfunn: Gruppe 1 – bokmål

promemoria, nirvana, skrubb, vad, karbid, west-end, fynd, lade, neglisje, neglisjé, nykke, -kjevle, løytnantshjerte, vette, knegg, klingklang, spreng, flash, push, kroki, come-t kamfer (2 m.) ðk, flikkflakk, knakk, klukk, trykk, nøkk, kink, klink, sink, kvink, \ vatt (3 m., 1 n.) rk, snork, rauk, stryk, våk, preambel, dyffel, gjel, rekel, nikkel, hark (6 n.) ðall, skrell, tyll, pryl, prim, magnesium, merskum, datum, propan, butan, stankeiden, gangren, stankelbein, formalin, turmalin, musselin, kinin, stryknin, farin, kvin, deutron, glissando, merino, allegro, trollskap, fandenskap, sjømannskap, glip, napp, dupp, snurp, visp, klyp, klander, kamfer, åger, metier, vørter, perlemor, fluor, velur, kanvas, pes, koss, genus, krus, frys, taft, kobolt, holt, ibenholt, ymt, smatt, vatt, sulfitt, termitt, statutt, clou, kingelvev, kongrovev, diminutiv, viv, kvelv, tarv, gøy, skøy

4. Hovudfunn: Gruppe 1 – nynorsk

promemoria, nirvana, prokura, WC, wc, forsagd, karbid, kind, jod, lage, ganglie, spermie, enfant terrible, perpetuum mobile, bakkelse, columbi egg, mugg, mugg, grugg, flash, fysiognomi, tyri, belj, drawback, utkik, hikk, utkikk, pikk, nykk, trykk, klink, sink, snork, rauk, preambel, nikkel, kautel, vagl, rall, gnell, tyll, gisl, baul, akr) suss (4 m.) n, magnesium, propan, mutagen, kokain, koffein, mu^s opium (2 m., 2 n.) farin, sakkarin, nukleon, kation, nøytron, glissando, ada nøytron (4 n.) egretto, gledskap, grendskap, husbondskap, farkeskap, filleskap, reiagskap, novdingskap, høvdingskap, galningskap, uvitingskap, sjømannskap, hjonskap, hyklarskap, frimurarskap, ordførarskap, fadderskap, systemskap, søsterskap, amatørskap, operatørskap, heliotrop, svupp, snurp, galder, kamfer, petimeter, fluor, velur, kanvas, pes, knis, lakris, riks, bakkels, agens, klips, puss, suss, dus, nys, taft, skoft, forsagt, spotlight, rikt, holt, gant, tant, tidkort, bast, nest, vatt, sulfitt, plebisitt, utputt, flytt, fløyt, clou, biv, positiv, diminutiv, gøy

4. Hovudfunn: Gruppe 2, m. > n., bokmål

Gruppenavn	Tal på genusbelegg		
------------	--------------------	--	--

prat m1, n1 (fra l.ty.)

1 gemyttlig samtale, passiar, snakk

praten gikk om avling og priser / skal vi ta oss en prat? / komme i prat med

2 løst snakk, sludder

prat blant bygdefolket / det er bare prat

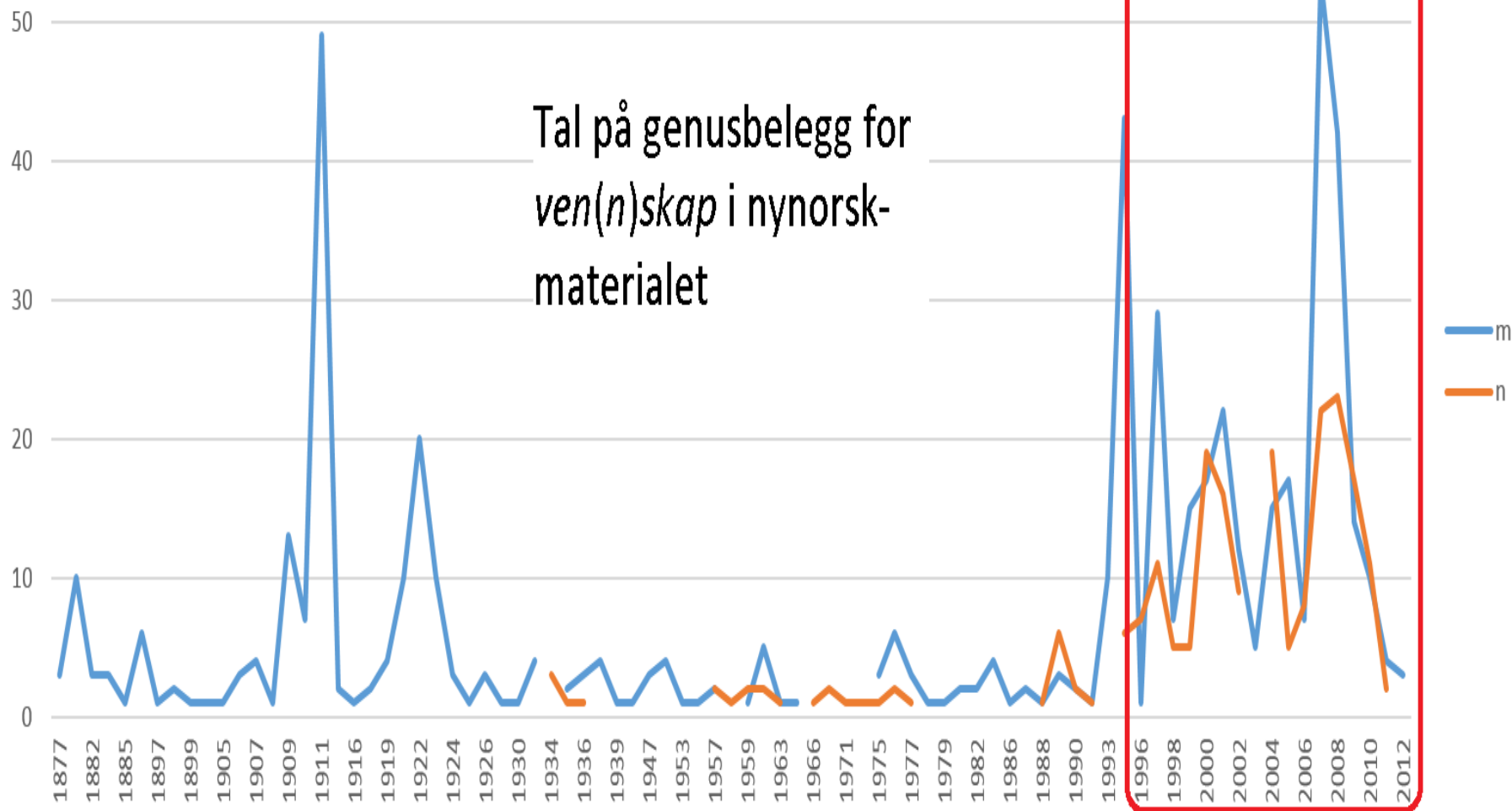
(Kjelde: Nettutgåva av Bokmålsordboka)

beredskap		386	15	401
kikk		270	9	279

4. Hovudfunn: Gruppe 2, n. > m., bokmål

- 142 (= 1/3) av substantiva i utgangsmaterialet for bokmål er kortavleiingar.
- 47 av dei har eintydige genusbelegg.
- 97 % av genusbelegga er n., 3 % er m.

4. Hovudfunn: Gruppe 2, m. > n., nynorsk

4. Hovudfunn: Gruppe 2, n. > m., nynorsk

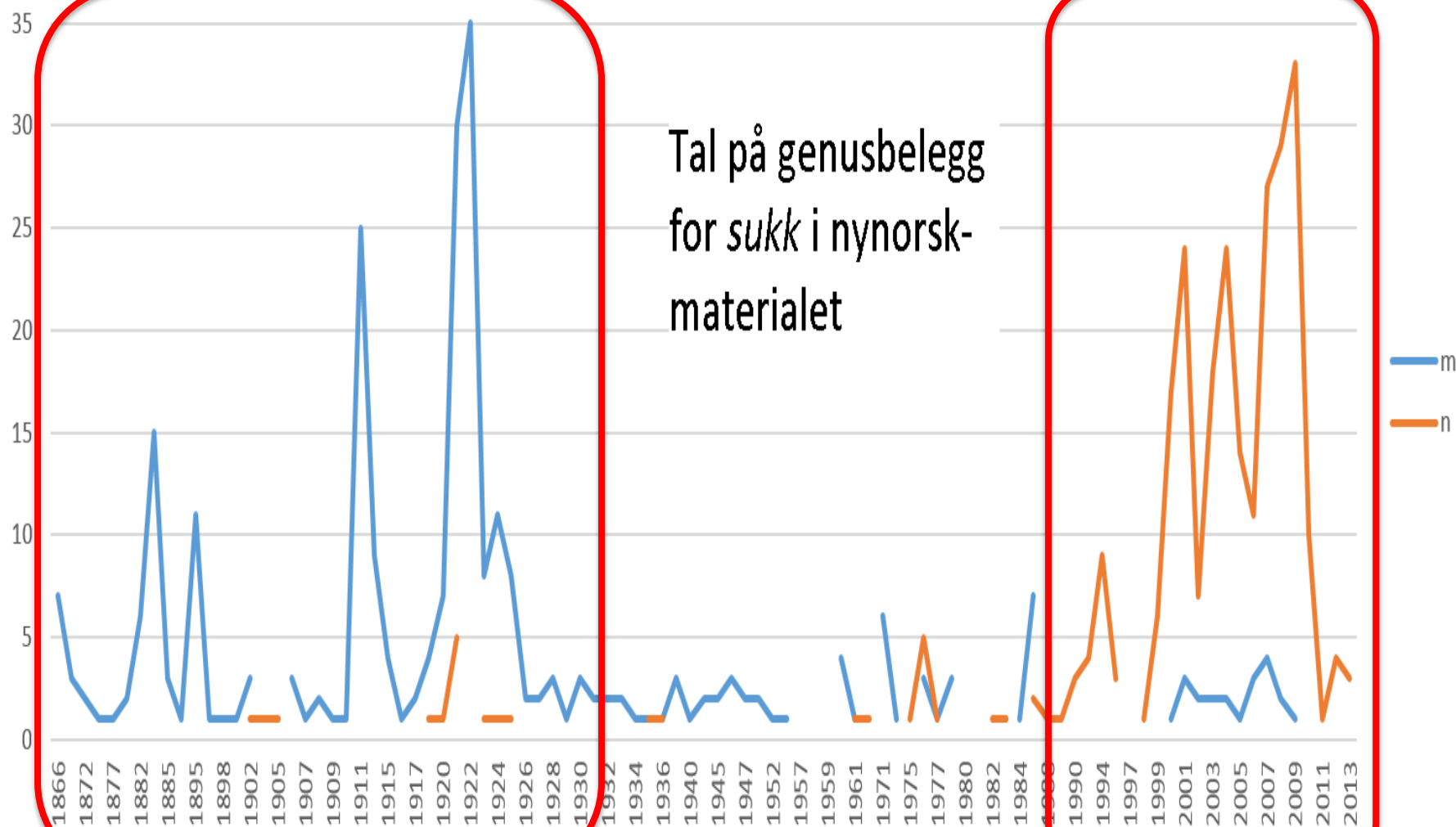
Grunnform	Tal på genusbelegg			
	f.	m.	n.	Sum
slepp	aspekt m1 , n1 (lat. <i>aspectus</i> , perfektum partisipp av <i>aspicere</i> 'sjå på', i tyding 4 frå fr. <i>etter</i> , russ. <i>vid</i> 'syn')			
sekund				
aspekt	1 <i>synsvinkel</i> , <i>synspunkt</i>			
treff	<i>ei sak med mange aspektar</i> ←			
glimt	2 i astronomi: innbyrdes stode mellom himmellekamane			
skjelv				
borgarskap	3 i fleirtal: varsel, merke etter aspektane på himmelen ←			
svangerska	4 i språkvitskap: formkategori som markerer den måten ei handling går føre seg på, særleg med omsyn til utstrekning i tid; <i>jamfør aksjonsart</i>			
skil				
fyr	(Kjelde: Nettutgåva av Nynorskordboka)			

4. Hovudfunn: Gruppe 3 , m./n., bokmål

Grunnform	Tal på genusbelegg		
	m.	n.	Sum
design	323	620	943
kjennskap	52 % 351	48 % 325	676
snev	163	387	550
stopp	234	194	428
kilo	262	110	372
premiss	26 % 86	74 % 245	331
kompliment	184	74	258
krystall	155	57	212
henseende	84	116	200
gløtt	69	109	178

4. Hovudfunn: Gruppe 3, m./n., nynorsk

Tal på genusbelegg
for *sukk* i nynorsk-
materialet

5. Tilrådingar

- Tilråding 1: Behald dagens genusnormering for ord i gruppe 1.
- Tilråding 2: Stram inn på genusnormeringa til dei substantiva i gruppe 2 der det eine genuset er svært lite eller ikkje brukt.
 - m./n. > m.: *lås, rus, grus, kikk, ...* (bokmål)
 - m./n. > m.: *lås, vald, ...* (nynorsk)
 - m./n. > n.: *smil, aspekt, glimt, kyss, smell, sukk, rykk, ...* (bokmål)
 - m./n. > n.: *slepp, aspekt, treff, svangerskap, ...* (nynorsk)
- Tilråding 3: Vurder innstramming ved substantiv i gruppe 3 (og 2) dersom det eine genuset er lite eller ikkje brukt i nyare tid.
 - Døme:
m./n. > n.: *sukk* (nynorsk)

6. Vidare framdrift og utsyn

- Rapport til Språkrådet innan 15. desember 2016
- Vitskapleg artikkel i løpet av 2017.
- Byggja ut undersøkinga:
 - Inkludera mindre normstyrt tekstmateriale
 - Utvida grunnlagsmaterialet til f./m.- og f./m./n.-substantiv
 - Genusbruk til substantiv med eitt normert genus

Takk for merksemda!

Litteraturliste

Bokmålsordboka og Nynorskordboka på nett. Tilgjengeleg på <http://ordbok.uib.no/>.

Conzett, Philipp (2004): Frå einskap til ulikskap? Ei gransking av genustilhøvet ved avleiingar på -skap i skandinavisk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 22, 169-193. Tilgjengeleg på <http://hdl.handle.net/10037/6797>.

Enger, Hans-Olav & Kristian Emil Kristoffersen (2000): *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: LNU/Cappelen.

Leksikografisk bokmålskorpus. Utviklet av Seksjon for leksikografi (Avdeling for Bokmål) ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, UiO; sammen med Tekstlaboratoriet. Tilgjengeleg på http://tekstlab.uio.no/glossa/html/index_dev.php?corpus=bokmal. Jamfør Knudsen, Rune Lain & Ruth Vatvedt Fjeld: [LBK2013: A balanced; annotated national corpus for Norwegian Bokmål. Proceedings of the workshop on lexical semantic resources for NLP at NODALIDA 2013; May 22-24; 2013; Oslo; Norway. NEALT Proceedings Series 19](#)

Norsk Ordboks Nynorskkorpus. Tilgjengeleg på <http://no2014.uio.no/korpuset/>.

Takk til

Anders Nøklestad,
Christian-Emil Ore,
Daniel Ims,
Marit Hovdenak,
Oddrun Grønvik,
Sturla Berg-Olsen
og medlemene i Språkrådets fagråd for normering og språkobservasjon
for hjelp og merknader!

Kontakt:

Philipp Conzett

Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet

E-post: philipp[punktum]conzett[krøllalfa]uit[punktum]no